

UDK 614.8.026-053.4(047.31)

373.24:614.8(047.31)

Stručni članak

Primljeno: 14. 10. 2010.

Prihvaćeno: 15. 1. 2011.

DOBNE RAZLIKE DJECE U PROCIJENJENOJ RAZINI NJIHOVE SIGURNOSTI U RODITELJSKOM DOMU

Zvezdana VESELINOVIĆ, prof., *stručni suradnik psiholog-mentor*
Dječji vrtić "Maslačak", Zaprešić
E-mail: psiholog_vrtic_maslacak@email.t-com.hr

Sažetak: *Cilj istraživanja bio je utvrditi razlike između različitih dobnih skupina djece u odnosu na učinak programa povećanih mjera sigurnosti u dječjem vrtiću, koji se odnosi na razvijanje navika i praktičnih vještina samoočuvanja djeteta u roditeljskom domu. Ispitan je prigodni uzorak od 208 roditelja djece DV "Maslačak", neujednačenih po spolu, socioekonomskom statusu i sl., po 10 iz svake odgojne grupe. Podaci su prikupljeni upitnikom za roditelje pod nazivom Valorizacija programa povećanih mjera sigurnosti u dječjem vrtiću i roditeljskom domu. Prema procjenama roditelja, obitelj ima važnu ulogu u razvijanju samozaštitnih vještina djeteta, iako nešto nižu u odnosu na procijenjenu ulogu vrtića. Dobne skupine djece međusobno se značajno razlikuju u navikama i vještinama samoočuvanja. Međutim, jasan trend razvijenijih navika i vještina samoočuvanja uočljiv je samo kod "složenijih" navika i vještina. Kod jednostavnijih navika i vještina te razlike nisu tako pravilne, pa bi bilo potrebno poticati učenje tih navika i vještina, osobito kod relativno starije djece.*

Ključne riječi: *djeca, sigurnost, program, vrednovanje, dobne razlike*

Uvod

Nepovoljne okolnosti i uvjeti odrastanja mogu imati ozbiljne posljedice za djetetovo psihofizičko zdravlje, opću sigurnost i život. Neki od problema uočavaju se i u neposrednom radu s djecom u vrtiću. Sustavna višegodišnja praćenja upućuju na trend povećanja rizičnog ponašanja i ozljeđivanja djece u igri (Holahan, 1982., Vietch i Arkkelin, 1995.). Uzroke je moguće pronaći u nekim razvojnim osobitostima i posebnim potrebama djece, modelima odgojne prakse i organizacijsko-materijalnim uvjetima za ostvarenje procesa (DV "Ivana Brlić-Mažuranić", 2006.).

Stručnjaci iz područja predškolskog odgoja i obrazovanja identificirali su četiri aspekta sigurnosti i mjere zaštite u dječjem vrtiću (Dječji vrtić "Ivana Brlić-Mažuranić", 2006.): fizičke mjere zaštite – sigurnost okruženja (1), mjere za očuvanje i unaprjeđenje djetetova zdravlja (2), sigurnost ozračja – psihosocijalne mjere zaštite (3), aktivnosti samozaštite i samoočuvanja djeteta. (4). Preventivni programi dakle integrativno obuhvaćaju mjere za povećanje fizičke i psihosocijalne sigurnosti djeteta, unaprjeđenje njegova zdravlja, kao i odgojne postupke koji osnažuju pozitivne unutarnje potencijale djeteta u cilju samozaštite i samoočuvanja. Pravo je djeteta da živi u okruženju u kojem će se osjećati sigurnim i zaštićenim, a obveza je odraslih da mu takvo okruženje stvore, ali i da pouče dijete kako da skrbi o vlastitoj sigurnosti, da mu pomognu razviti samostalnost i odgovornost za vlastite postupke. To znači da roditelj mora pronaći ravnotežu između skrbi za dijete i njegove zaštite, s jedne, i poticanja razvoja samostalnosti i odgovornosti djeteta, s druge strane. Poučavati djecu vlastitoj sigurnosti znači učiti ih pravilima ponašanja kako bi naučila skrbiti o sebi (<http://www.vrtic-maslacak.belisce.net>). To uključuje jasno postavljanje granica s obzirom na dob i zrelost djeteta. Djeca uvijek traže više samostalnosti od onoga što im je dopušteno. Koliko slobode dati djetetu, roditelj odlučuje na temelju njegove zrelosti, njegovih sposobnosti razumijevanja i okolnosti. Igra s djetetom i pričanje priča način su da se ono pouči opasnostima i vlastitoj mu sigurnosti bez neprestanog sprječavanja u njegovu samostalnom djelovanju. Mala djeca situacije iz igre i priča često prenose u stvarni život. Trogodišnja i starija djeca sposobna su naučeno u jednom kontekstu prenijeti u sličnu situaciju. Igre tipa "što ako..." mogu pomoći djetetu da, bez straha i prijetnji, nauči poželjno reagirati u pojedinoj situaciji s ciljem vlastite zaštite. Te igre razvijaju sposobnost uviđanja i predviđanja mogućih posljedica pojedine radnje ili akcije. Pritom ne treba sva pitanja usmjeriti na zaštitu jer prevelika usmjerenost djeteta na opasnost u njemu može razviti pretjeran strah ili ga pak desenzibilizirati za stvarne opasnosti (Maleš i Stričević, 2005.). Da bi ujediniли sve ove zahtjeve u jedinstvenu strategiju, stručnjaci iz dječjih vrtića planiraju sljedeće razine djelovanja za jačanje djetetova osjećaja sigurnosti (prema: Dječji vrtić "Ivana Brlić- Mažuranić", 2006.): rad s roditeljima (informativna, edukativna, savjetodavna razina, te aktivna participacija) i edukacija odgojitelja, koja se sastoji od: osvješćivanja i razumijevanja problema, identifikacije rizičnih situacija i ugrožavajućih čimbenika, integracije preventivnog programa sigurnosti u odgojnu praksu, razvoja sigurnosti odgojitelja i smanjenja profesionalnog stresa. Svaka od navedenih razina podrazumijeva velik broj metoda i aktivnosti, s ciljem kvalitetnijega ostvarenja postavljenog cilja: omogućiti djeci predškolske dobi da se osjećaju zaštićenima.

Izvori opasnosti za dijete u roditeljskom domu

Nedovoljan nadzor nad njihovim ponašanjem najčešći je uzrok stradanja predškolske djece. Dom je mjesto gdje roditelji imaju najviše kontrole te mogu puno učiniti da do nesreće ne dođe. Međutim, velik broj djece strada u vlastitom domu, gdje djeca provode najveći dio vremena ali gdje bi istovremeno ona trebala biti i najzaštićenija. Predškolska su djeca znatiželjna, nestrpljiva, žele sve učiniti sama, imitiraju odrasle, a još u potpunosti ne razumiju što je opasnost. U stanu, kući ili dvorištu postoji čitav niz stvari/situacija koje mogu ugroziti djetetovu tjelesnu sigurnost (Maleš, Milanović i Stričević, 2003.; Maleš i Stričević, 2005.). To su: izvori električne energije kao i svi električni aparati; plinske instalacije i aparati na plin; otvorena vatra i predmeti kao što su šibice, upaljač, prskalice petarde i sl.; staklene površine; dostupni kanalizacijski odvodi i šahtovi oko kuća; objekti ili posude s vodom; lijekovi, otrovna sredstva za čišćenje i sve vrste alkohola, koje moraju biti izvan dohvata djeteta; sitni predmeti koje malo dijete može progutati; oštri predmeti, igračke i namještaj oštih rubova; igračke i drugi predmeti obojeni otrovnom bojom; objekti i predmeti koji se zagrijavaju na visokim temperaturama; mogućnost penjanja na visoke predmete; otključan automobil ili poljoprivredni stroj i dijete samo u njemu. Međutim, uz navedene izvore opasnosti u roditeljskom domu, slični ali i dodatni izvori opasnosti nalaze se i u dječjem vrtiću, u prometu, na dječjem igralištu.

U istraživanju provedenom u DV "Maslačak" 2007. godine utvrđeni su efekti preventivnog programa u Zaprešiću, kao i budući ciljevi programa, na neposredan način. Nastojalo se direktnim pitanjima upućenim predškolskoj djeci utvrditi koje osobe i situacije doživljuju kao opasne, kako se suočavaju s tim situacijama, kada se osjećaju sigurnima i što za njih znači pojam "pravo na sigurnost" (Veselinović, 2007., 2008.). Dakle, prvi cilj istraživanja bio je utvrđivanje karakteristika osoba i situacija koje djeca predškolske dobi doživljuju kao opasne, te njihova načina suočavanja s tim situacijama. Drugi cilj bio je pokušaj utvrđivanja načina na koje djeca predškolske dobi doživljuju osjećaj sigurnosti, te pojma "pravo na sigurnost". Dobiveni rezultati pokazuju kako djeca dobro identificiraju opasnosti (u obiteljskom domu, vrtiću, na cesti ili igralištu), ali su strategije koje vežu za njih diskutabilne i zrcale tipično dječja stajališta prema vlastitim sposobnostima (neustrašivost, svemogućnost, nepobjedivost i sl.). Izlazi tako da bi identificirane strategije kao takve mogle potencijalno biti opasnije od samog izvora opasnosti. To znači da bi djecu trebalo osnažiti za specifično svaku pojedinu situaciju, npr. što napraviti ako se u stanu zapali vatra, što ako se ozlijediš, ako ti netko zvoní na vratima i sl. S obzirom na to da se radi o opasnostima u obiteljskom domu, potrebno je djelovati zajedno s roditeljima, kako bi se spriječilo nagomilavanje informacija, zbuñjivanje djece i sl. Djeca su vrlo rijetko kao strategiju pomoći

birala traženje pomoći od susjeda, što znači da bi im takav način postupanja u opasnim situacijama trebalo posebno naglasiti, osvijestiti im ga, te da bi roditelji trebali djecu uputiti na konkretnog susjeda i vrlo ih specifično instruirati u načinima postupanja. Kao opasne situacije u vrtiću najčešće se navode neoprezna ponašanja (skakanje, guranje, sudaranje s predmetima i sl.), potencijalno opasna mjesta kao što je npr. mokar pod u kupaonici, međusobna fizička obračunavanja, mogućnost da odeš iz vrtića i izgubiš se odnosno da te odvede, "ukrade" neka nepoznata osoba. obraćanje odgojitelju glavna je strategija pomoći u vrtiću. Naravno da je potrebno definirati pravila ponašanja za sve navedene "vrtićne" opasnosti, posebno zbog toga što se dio djece opredjeljuje za strategiju savjetovanja s vršnjacima i postupanja u skladu s njihovim savjetima, što, ako ne "prođe kroz ruke odrasle osobe", može biti potencijalno opasno ili opasnije od izvornog problema. Dakle, najvažnije je osnažiti (uvježbati ga – ipak se tu radi o vrlo složenim socijalnim vještinama) dijete u načinima traženja pomoći od odraslih osoba u vrtiću (sloboda obraćanja, način obraćanja, nužnost obraćanja i sl.). Identifikacija opasnosti na cesti i pravila ponašanja u prometu u ovom su se istraživanju pokazali kao dobro osviješteni. Deklarativno, djeca vrlo dobro znaju što je opasno i kako se treba ponašati, vrlo su samostalna i najmanje orijentirana na odrasle osobe. Istraživanje pokazuje kako ona kod opasnosti koje im prijete na igralištu najčešće rješenje pronalaze u emocijama tuge, straha, pa time i bijega od opasnosti. To bi se moglo opisati kao anksioznost uzrokovana igralištem kao otvorenim, relativno nezaštićenim prostorom u kojem se djeca mogu osjećati više-manje prepuštena sebi samima. Opasnosti na igralištu uključuju i opasnost od agresije drugih, vršnjaka ili odraslih osoba. Opasne odrasle osobe djeca identificiraju kao "one koji krađu djecu", dakle vrlo nejasno i apstraktno. Moguće je da ih roditelji zastrašuju osobama na takav način da djeca od njih očekuju da "budu crni u licu i nose masku". Proizlazi kako je potrebno demistificirati opasne odrasle osobe i naučiti djecu kako postupiti ako ti nepoznata odrasla osoba nudi darove, zove te k sebi i sl., ali ne na deklarativnoj nego na izvedbenoj razini. Opasni vršnjaci opisuju se kao zločesti, delinkventni, siromašni. Spas od njih traži se najčešće od odgojitelja, ali se spominju i neke nekonstruktivne strategije tipa "vratio bih mu", pobjegao bih i sl. U nezanemarivom postotku djeca su izdvojila i neke od konstruktivnih i socijalno poželjnih načina rješavanja konflikata, što donekle može zadovoljiti i učiniti nas ponosnima kao odgojitelje, ali i usmjeriti na razvoj onih socijalnih vještina kojima se dijete može zaštititi od napada opasnih vršnjaka. Sigurno mjesto za djecu predškolske dobi ima karakteristike skrivenoga i zaključanog, uz nužnu prisutnost osobe od povjerenja. Sigurno mjesto za djecu njihov je obiteljski dom ili vrtić. Jačanje djeteta u prepoznavanju vlastitih "snaga" i potreba, te vršenju pravilnih izbora u cilju zaštite sebe (fizičkoga i psihičkog integriteta) i zaštite drugih, bio je jedan od glavnih (odgojno-obrazovnih) zadataka

ustanove. U pitanju su dakle one vještine na kojima se nužno mora djelovati u interakciji obitelji i vrtića.

Cilj i problemi

Cilj istraživanja bio je utvrditi razlike između različitih dobnih skupina djece u odnosu na učinak programa povećanih mjera sigurnosti koje se provode u dječjem vrtiću, a koje se odnose na razvijanje navika i praktičnih vještina samoočuvanja djeteta u roditeljskom domu.

Definirani su sljedeći problemi istraživanja:

1. Utvrditi postoje li razlike između svih dobnih grupa djece u svim varijablama razvijanja navika i praktičnih vještina samoočuvanja djeteta u roditeljskom domu.

2. Utvrditi u kojim područjima razvijanja navika i praktičnih vještina samoočuvanja djeteta u roditeljskom domu postoje razlike između različitih dobnih grupa djece.

Metode

Ispitanici

Ispitan je prigodni uzorak od 214 roditelja djece DV "Maslačak", neujednačenih po spolu, socioekonomskom statusu i sl., po 10 iz svake odgojne grupe. Podaci šest ispitanika zbog nepotpunosti nisu uključeni u obradu.

Varijable

Podaci su prikupljeni upitnikom za roditelje pod nazivom Valorizacija programa povećanih mjera sigurnosti u dječjem vrtiću i roditeljskom domu (u daljem tekstu VPMS). Cjelokupni upitnik sastojao se od 68 čestica (sa skalom Likertova tipa od pet stupnjeva). Dio upitnika upotrijebljenog u ovom istraživanju odnosi se na razvijanje navika i praktičnih vještina samoočuvanja djeteta u roditeljskom domu, a sastojao se od 32 čestice.

Nezavisna varijabla u istraživanju bio je Program povećanih mjera sigurnosti u dječjem vrtiću, dok su zavisne varijable bile odgovori na pitanja iz upitnika. Definirano je ukupno 68 varijabli, i to:

- varijabla koja se odnosi na stupanj informiranosti o tzv. protokolima ponašanja u rizičnim situacijama (ukupno jedna varijabla)
- varijabla koja se odnosi na procjenu doprinosa tzv. protokola ponašanja u rizičnim situacijama sigurnosti djece u vrtiću (ukupno jedna varijabla)

- varijable koje se odnose na razvijanje navika i praktičnih vještina samoočuvanja djeteta u dječjem vrtiću i u roditeljskom domu:
  - a) navike pravilne prehrane – kod kuće i u dječjem vrtiću (ukupno 10 varijabli)
  - b) navike odmora i spavanja kod kuće i u dječjem vrtiću (ukupno 10 varijabli)
  - c) kulturno-higijenske navike kod kuće i u dječjem vrtiću (ukupno 10 varijabli)
  - d) socijalni odnosi kod kuće i u dječjem vrtiću (ukupno 12 varijabli)
  - e) vještine ponašanja u potencijalno opasnim situacijama u obiteljskom domu, prometu i sl. kod kuće i u dječjem vrtiću (ukupno 22 varijabli)
- varijabla koja opisuje procjenu stupnja u kojem je vrtić sigurno mjesto za dijete (ukupno jedna varijabla)
- varijabla koja opisuje procjenu stupnja u kojem je vrtić sigurno mjesto za psihičko zdravlje djeteta (ukupno jedna varijabla).

(Cjelokupni upitnik za roditelje – Valorizacija programa povećanih mjera sigurnosti u dječjem vrtiću i roditeljskom domu može se zatražiti od autorice.)

Metode obrade podataka

Obrada rezultata provedena je primjenom statističkih funkcija u sklopu programskog paketa SPSS 10. Za potrebe opće deskripcije rezultata izračunate su aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata, a potom su provedene analize varijance (ANOVA) između pojedinačnih, sadržajno kompatibilnih varijabli iz područja razvijanja navika i praktičnih vještina samoočuvanja djeteta u roditeljskom domu, za različite dobne skupine djece. Za varijablu utvrđivanje faktora razlika provedena je kompletna diskriminacijska analiza (DISKRA) između različitih dobnih skupina djece, za dvije skupine varijabli razvijanja navika i praktičnih vještina samoočuvanja djeteta kod kuće.

Rezultati i rasprava

U tablici 1 vidljivo je da u svim područjima poticanja razvijanja navika i praktičnih vještina samoočuvanja djeteta kod kuće pronalazimo značajne dobne razlike. Uz manja odstupanja, u principu starija djeca imaju i razvijenije navike i praktične vještine samoočuvanja. Povremeno vjerojatno “precjenjivanje” razvijenosti navika i praktičnih vještina može biti uvjetovano većim napredovanjem mlađe djece (npr. jaslične u odnosu na mlađu vrtićnu dob). Najveće razlike među dobnim grupama pronađene su za grupu varijabli praktične vještine i “bonton” te vještine ponašanja u potencijalno opasnim situacijama. Najmanje razlike pronađene su kod navika odmora i spavanja, te navika pravilne prehrane, kod kojih trend veće kompetencije djece u pogledu razvijenijih navika i praktičnih vještina samoočuvanja ne raste pravilno s dobi djece. Razlog tome mogu biti

činjenice da u varijablama navika odmora i spavanja te navika pravilne prehrane (barem u odnosu na procjenjivane varijable) i ne može doći do “dramatičnog” napretka u funkciji dobi djece jer je riječ o relativno jednostavnim vještinama i navikama, koje već djeca mlađe odgojne skupine u pravilu uspješno svladavaju.

Tablica 1. Rezultati analize varijance (ANOVA) između različitih dobnih grupa djece u roditeljskom domu za upitnik VPMS

Grupe varijabli	Dob djece	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	F	p
navike odmora i spavanja	jaslična	17,0385	5,0397	4,48	<,01
	mlađa	14,6923	4,4341		
	srednja	21,4231	5,3380		
	starija	11,6538	2,9926		
	predškola	27,0769	9,1517		
navike pravilne prehrane	jaslična	19,8462	3,8834	7,51	<,01
	mlađa	16,5385	3,1527		
	srednja	23,5897	4,3813		
	starija	17,3077	4,4672		
	predškola	38,5385	6,8589		
socijalni odnosi u dječjem vrtiću	jaslična	18,8400	4,1863	9,99	<,01
	mlađa	17,3400	3,3418		
	srednja	25,4400	2,8368		
	starija	19,3200	4,1573		
	predškola	42,2400	6,4509		
praktične vještine i “bonton”	jaslična	20,0333	3,4737	57,92	<,01
	mlađa	18,8333	3,5757		
	srednja	25,7833	3,9104		
	starija	23,4833	4,9179		
	predškola	44,0833	6,3334		
vještine ponašanja u potencijalno opasnim situacijama	jaslična	17,2105	4,7086	35,82	<,01
	mlađa	18,4737	3,6594		
	srednja	26,6842	2,2911		
	starija	26,0263	3,7089		
	predškola	44,2632	4,7856		

U tablici 2 vidi se da smo dobili tri značajne diskriminacijske funkcije, usporedbom različitih dobnih skupina djece u odnosu na razinu razvijenosti navika i praktičnih vještina samoočuvanja djeteta u roditeljskom domu.

Tablica 2. Test značajnosti diskriminativnih funkcija između različitih dobnih grupa djece u roditeljskom domu za upitnik VPMS

Test funkcija	Wilksova λ	χ^2 test	Stupnjevi slobode	p
1 kroz 4	,342	221,991	20	,000
2 kroz 4	,770	54,184	12	,000
3 kroz 4	,935	14,009	6	,030

Na temelju tih diskriminacijskih funkcija može se izvršiti 48,4 posto točnih klasifikacija ispitanika u pojedine kategorije. U tablici 3 vidljivo je da najveće korelacije s razinom razvijenosti navika i praktičnih vještina samoočuvanja djeteta u roditeljskom domu (definiranim pomoću prve diskriminacijske funkcije) imaju skupine varijabli praktične vještine i "bonton" te vještine ponašanja u potencijalno opasnim situacijama. S druge strane, najveću korelaciju s drugom diskriminacijskom funkcijom ima također skupina varijabli vještine ponašanja u potencijalno opasnim situacijama. S trećom diskriminacijskom funkcijom najveću korelaciju ima skupina varijabli navike odmora i spavanja.

Tablica 3. Korelacije između diskriminirajućih varijabli i standardiziranih diskriminativnih funkcija između različitih dobnih grupa djece u roditeljskom domu za upitnik VPMS

Grupe varijabli	Diskriminacijska funkcija		
	1	2	3
praktične vještine i "bonton"	,941	-,141	,184
vještine ponašanja u potencijalno opasnim situacijama	,694	,626	-,205
navike odmora i spavanja	,044	,522	,623
navike pravilne prehrane	,327	,114	,245
socijalni odnosi u dječjem vrtiću	,381	,101	-,328

U tablici 4 vidljivo je da kod prvog diskriminacijskog faktora najveće razlike među centroidima dobnih skupina djece postoje između jaslične djece i djece u programu predškolske dobne grupe. Vrijednosti centroida potpuno slijede dobne skupine djece, dakle općenito se može reći da je razina razvijenosti navika i praktičnih vještina samoočuvanja djeteta u roditeljskom domu proporcionalna dobi djece, za skupine karakteristika koje definiraju prvi diskriminacijski faktor. S druge strane, kod drugog diskriminacijskog faktora najveće razlike među

centroidima dobnih skupina djece postoje između srednje dobne grupe djece te jaslične grupe, ali i mlađe djece. Kod trećeg diskriminacijskog faktora najveće razlike među centroidima dobnih skupina djece postoje između srednje dobne grupe djece i predškolskih grupa te djece starije odgojne grupe. Dakle, i razlike u diskriminacijskim faktorima reflektiraju jednak trend kao i rezultati analize varijance.

Tablica 4. Centroidi dobnih grupa djece na diskriminacijskim funkcijama između različitih dobnih grupa djece u roditeljskom domu za upitnik VPMS

Dob djece	Diskriminacijska funkcija		
	1	2	3
jaslična	-2,296	-,714	0,047
mlađa	-,732	,409	,134
srednja	-,135	,412	-,355
starija	,731	,106	,297
predškola	1,347	-,641	-,171

S obzirom na to da su se očekivale još veće dobne razlike (u odnosu na dobivene), u smislu boljih sposobnosti samoočuvanja kod starije djece, dobro bi bilo djecu svih dobi poučavati svim, a posebno složenijim navikama i vještinama samoočuvanja (praktične vještine i "bonton", vještine ponašanja u potencijalno opasnim situacijama), kod kojih su razlike između dobnih skupina najveće. Kod jednostavnijih navika i vještina samoočuvanja korisno je dodatno raditi na provođenju aktivnosti s djecom sa svrhom unaprjeđivanja upravo onih vještina i navika koje neke dobne grupe djece (posebno kad nije riječ o djeci jaslične dobi) imaju lošije razvijene.

Zaključci

Prema procjenama roditelja, obitelj ima relativno visoku ulogu u razvijanju tzv. samozaštitnih vještina djeteta, iako nešto nižu u odnosu na procijenjenu ulogu vrtića. Dobne skupine djece međusobno se značajno razlikuju u navikama i vještinama samoočuvanja. Međutim, jasan trend razvijenijih navika i vještina samoočuvanja uočljiv je samo kod "složenijih" navika i vještina. Kod jednostavnijih navika i vještina te razlike nisu tako pravilne, pa bi bilo potrebno poticati učenje tih navika i vještina, osobito kod relativno starije djece.

Literatura

1. Maleš, D. i Stričević, I. (2005.): *Sigurnost djeteta – odgovornost odraslih*. Zagreb: Udruga "Djeca prva".
2. Dječji vrtić "Ivana Brlić Mažuranić" (2006.): *Preventivni program mjera povećanja sigurnosti u dječjem vrtiću* (interni materijal). Zagreb: Dječji vrtić "Ivana Brlić Mažuranić".
3. Holahan, C. J. (1982.): *Environmental psychology*, New York: Random house.
4. <http://www.vrtic-maslacak.belisce.net>.
5. Maleš, D., Milanović, M. i Stričević, I. (2003.): *Živjeti i učiti prava – Odgoj za ljudska prava u sustavu predškolskog odgoja*. Zagreb: Golden maketing.
6. Veselinović, Z. (2007.): Kako omogućiti djeci da se osjećaju zaštićenom. *Dijete Vrtić Obitelj*, 49: 12-15.
7. Veselinović, Z. (2008.): Percepcija opasnosti i strategije samopomoći kod djece predškolske dobi. *Metodički obzori*, 3 (1): 7-30.
8. Vietch, R. i Arkkelin, D. (1995.): *Environmental psychology – an interdisciplinary perspective*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.